

УДК 378

М.В. Скоромна
м. Одеса, Україна

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ПОЧУТТІВ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

Постановка проблеми. Актуальність започаткованого дослідження зумовлена наявністю певних суперечностей, що були визначені на підставі аналізу наукової психолого-педагогічної літератури, а саме: між необхідністю підвищення ефективності процесу формування загальної культури вчителя та культури почуттів зокрема і недостатньою теоретично та методичною розробленістю цієї проблеми; між потенційними можливостями процесу професійної підготовки щодо формування в майбутніх учителів культури почуттів та її практичним утіленням; між необхідністю врахування специфіки формування культури почуттів майбутнього вчителя і наявністю системи методів, прийомів, засобів, що цілеспрямовано впливають на цей процес.

Узагальнення різних науково-методичних матеріалів, навчальних планів і програм, що зорієнтовані на фахову підготовку вчителя у системі університетської освіти засвідчують, що проблема формування культури почуттів майбутнього вчителя ще не знайшла належного висвітлення в цьому процесі. Зазвичай, лише деякі аспекти її знаходять своє відображення у курсі педагогічної майстерності та окремих спецкурсах, практикумах.

Аналіз попередніх публікацій. Проблема дослідження різних аспектів формування культури почуттів педагогів цікавила як філософів (І. Зязюн), так і психологів (М. Фетіскін), культурологів (О. Тарасенко) та інших фахівців. На сучасному етапі встановлено низку закономірностей щодо прояву почуттєвої сфери особистості вчителя, які переважно пов'язані з окремими емоційними станами та емоційними властивостями, що відображаються в особистісних особливостях (О. Прохоров). Водночас слід зазначити, що культура почуттів учителя досліджувалася фрагментарно й опосередковано в межах загальної культури вчителя (О. Киричук, Р. Хмелюк та ін.). Деякі аспекти цієї проблеми також аналізувалися під час побудови різних педагогічних технологій, спрямованих на формування культури учителів.

Мета статті полягає у презентації експериментальної моделі формування культури почуттів майбутніх учителів у процесі професійної підготовки.

Виклад основного матеріалу. У процесі теоретичного дослідження визначено, що культура почуттів майбутнього вчителя — це складне особистісне утворення, що дозволяє усвідомлювати власні почуття і почуття вихованців, характеризується вмінням ураховувати емоційний стан своїх учнів і навчати їх способів емоційної саморегуляції поведінки, а також забезпечує розвиток особистості вчителя, відповідність його поведінки особистісним і професійним потребам, що дозволяє здійснювати педагогічну діяльність на високому професійному рівні.

На підставі аналізу психолого-педагогічної та науково-методичної літератури нами було визначено структуру культури почуттів майбутніх учителів, що містить три взаємопов'язаних компоненти (індивідуально-спонукальний, когнітивно-діяльнісний, рефлексивно-варіативний). Критеріями рівнів сформованості культури почуттів та їх показниками було обрано: професійно-орієнтаційний (показники: обізнаність щодо варіативності проявів почуттів, розвиненість емоційного інтелекту, наявність комунікативних умінь, наявність умінь приймати рішення в нестандартних ситуаціях), особистісний (показники: наявність ціннісного ставлення до професійно-педагогічної діяльності, сформованість емпатійності, наявність почуття відповідальності та справедливості), регулятивний (показники: сформованість конфліктостійкості, розвиненість емоційної гнучкості, сформованість умінь емоційної саморегуляції, сформованість рефлексивних умінь), якісні характеристики рівнів сформованості

(високий, середній, низький) культури почуттів майбутніх учителів.

Результати констатувального етапу експерименту виявили, що на низькому рівні сформованості культури почуттів перебували 44,3 % студентів ЕГ і 44,1 % КГ, на середньому рівні — по 38,0 % респондентів в обох групах, на високому рівні — 17,7 % майбутніх учителів ЕГ та 17,9 % КГ.

На підставі теоретичного дослідження проблеми формування культури почуттів майбутніх учителів і результатів пошуково-розвідувального етапу дослідження було побудовано модель формування зазначеного феномена.

Зауважимо, що метод моделювання лежить в основі будь-якого методу наукового дослідження. У науковій літературі моделювання трактується як репродукування характеристики певного об'єкта на інший об'єкт, що є моделлю, спеціально створеною для їх вивчення (І.Фролов [5, с.289-290]), як метод дослідження, що визначається через оперування дослідником моделями (схемами) як відображенням факторів, речей і відношень певної царини знань у вигляді більш простої і наочної структури (Л. Романкова [4]).

Інші дослідники (Н. Остапенко [3]) розглядають поняття «педагогічне моделювання» і зазначають, що воно є одним із етапів здійснення педагогічного проектування, який передбачає формулювання мети створення певної системи, процесу чи ситуації та основних шляхів їх досягнення. При цьому автор наголошує, що основний зміст моделювання полягає в тому, щоб за результатами експерименту з моделями можна було отримати відповідь про характер ефектів, які пов'язані з досліджуванним об'єктом.

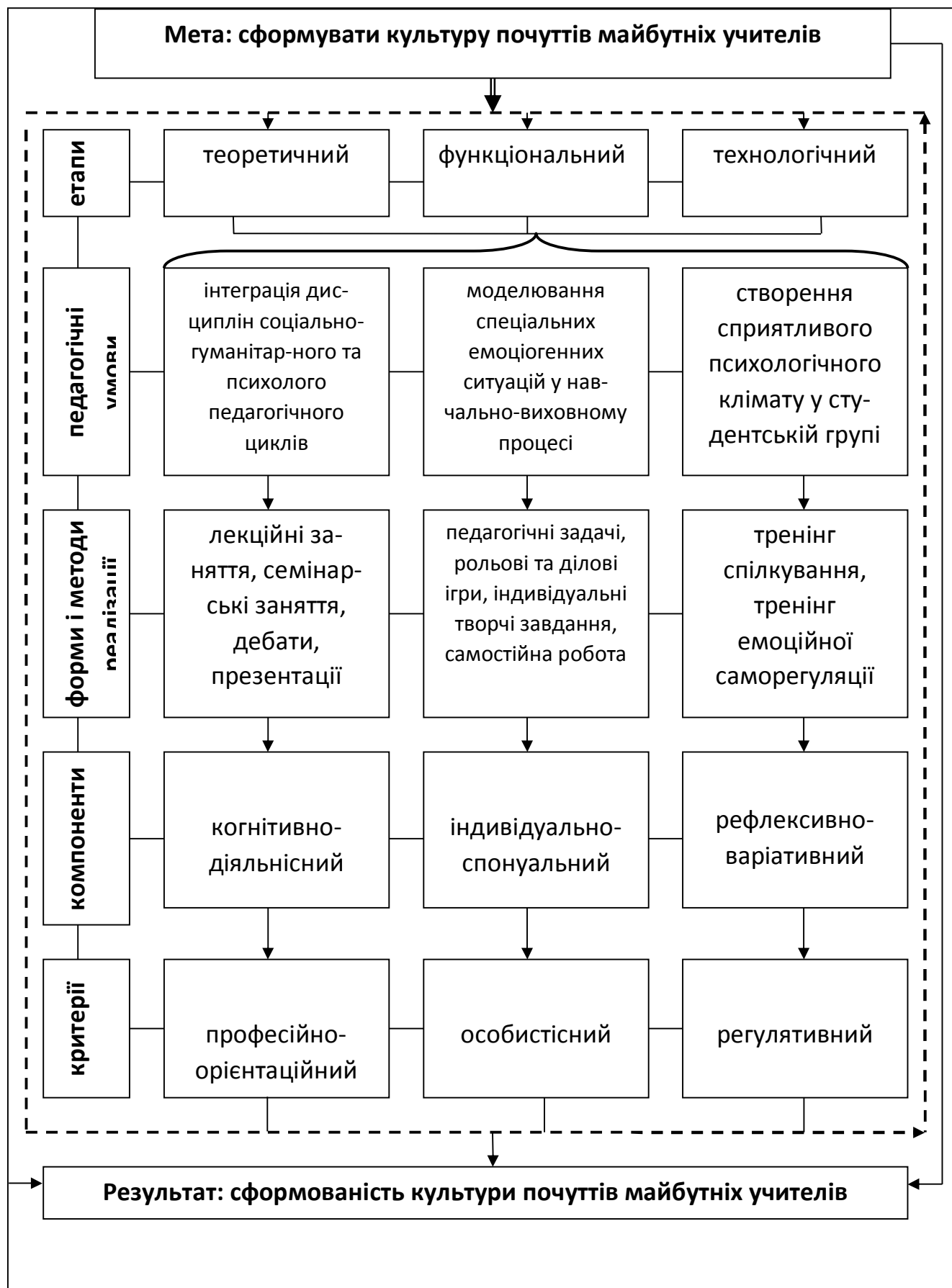
Метод моделювання, конкретизує В. Вітлінський [1, с. 44], передбачає, що об'єкт вивчається не безпосередньо, а шляхом дослідження іншого об'єкта, який у певному відношенні є аналогом першого. Тобто модель — це об'єкт, що заміщує оригінал і відображає його найважливіші риси і властивості для конкретного дослідження, мети дослідження за обраною системою гіпотез.

Як систему, що, відображаючи або відтворюючи об'єкт дослідження, здатна його замінити, надати уявлення про суттєво важливі характеристики педагогічного явища, системи, ситуації, визначає модель С. Омельченко [2]. Аналогічне трактування знаходимо у Н. Хагера [6, с. 130], який розглядає модель як уявно подану чи матеріально реалізовану систему, що адекватно відображає об'єкт дослідження чи аналогічно відтворює специфічні властивості й співвідношення. Вона, продовжує науковець, повинна бути спроможною представити об'єкт так, щоб полегшити його вивчення, забезпечити отримання про цей об'єкт нових знань, складання прогнозів, краще управління певними явищами чи оптимізація певних об'єктів чи процесу, чи моделювання певних властивостей об'єктів (процесу).

На підставі цих та інших тверджень у роботі під моделлю будемо розуміти схему, що відображає основні структурні компоненти формування культури почуттів майбутніх учителів (див. рис.1).

Реалізація розробленої експериментальної моделі формування культури почуттів майбутніх учителів під час їхньої професійної підготовки передбачала проведення цілеспрямованої роботи, що відбувалася поетапно.

Так, на теоретичному етапі впроваджувалася педагогічна умова «інтеграція дисциплін соціально-гуманітарного та психолого-педагогічного циклів», що сприяла набуттю студентами необхідних знань щодо культури вчителя в загальноосвітньому навчальному закладі. Засобами реалізації зазначеної педагогічної умови виступали лекційні та семінарські заняття спецкурсу «Основи формування культури почуттів майбутніх учителів» і таких навчальних дисциплін, як «Педагогіка», «Психологія», «Основи педагогічної майстерності», «Методика виховної роботи», «Соціологія», «Культурологія», а також дискусії, міні-лекції з презентаціями, які передбачали як подання навчального матеріалу викладачами, так і самостійну пошукову роботу студентів.

На функціональному етапі реалізовувалася педагогічна умова «моделювання спеціальних

емоціогенних ситуацій у навчально-виховному процесі», що передбачало формування й відпрацьовування студентами практичних умінь за допомогою вирішення педагогічних задач, розв'язання конфліктних ситуацій, рольових ігор, виконання індивідуальних творчих завдань і самостійної роботи. Технологічний етап передбачав використання останньої педагогічної умови «створення сприятливого психологічного клімату у студентській групі» і був спрямований на набуття студентами умінь і навичок міжособистісної комунікації та емоційної саморегуляції в межах студентської групи засобами тренінгових занять.

Реалізація моделі формування культури почуттів майбутніх учителів із упровадженням визначених педагогічних умов сприяла значним позитивним змінам у респондентів експериментальної групи: високого рівня сформованості зазначеного феномена досягли 42,5 % студентів ЕГ (було 42,5 %) і 24,6 % КГ (було 17,9 %), середній рівень зафіксовано у 47,7 % респондентів ЕГ (було 38,0 %) та 51,6 % КГ (було 38,0 %), на низькому рівні залишилося лише 9,8 % майбутніх учителів ЕГ (було 44,3 %), а в КГ — 23,8 % (було 44,1 %).

Аналізуючи одержані дані, дійшли висновку, що впровадження визначених педагогічних умов формування культури почуттів сприяло більш швидкому переходу студентів на вищий рівень, що підтвердило й математичне обчислення, проведене за λ -критерієм Колмогорова-Смирнова: $\lambda_{\text{емп.}} > \lambda_{\text{кр.}}$.

Висновки. Проведене дослідження дає можливість вирішувати питання організації ефективного процесу формування культури почуттів майбутніх учителів під час їхньої професійної підготовки. Водночас його результати не вичерпують усієї повноти їх висвітлення і не претендують на всебічне розкриття зазначеної проблеми. До перспективних напрямів подальших наукових досліджень відносимо створення і впровадження інтегрованих курсів з формування культури почуттів майбутніх учителів у зміст вищої освіти, вивчення зарубіжного досвіду і впровадження його прогресивних ідей у практику професійної підготовки майбутніх учителів.

Література:

1. Вітлінський В. В. Моделювання економіки / В.В.Вітлінський. — К.: КНЕУ, 2005. — 408 с.
2. Омельченко С. О. Взаємодія соціальних інститутів суспільства у формуванні здорового способу життя дітей та підлітків: [монографія] / С. О. Омельченко. — Луганськ: «Альма-матер», 2007. — 352 с.
3. Остапенко Н. Місце моделювання як методу навчання в педагогічному проектуванні (на матеріалі лінгвометодики вищої школи) / Н.Остапенко // Українська мова та література в школі. — 2004. — № 6. — С. 34-36.
4. Романкова Л. М. Моделювання конфліктних ситуацій як засіб оптимізації міжособистісних стосунків в педагогічному колективі: автореф. дис. на здобуття наук.ступеня канд. психол. наук: спец. 19.00.07 «Педагогіка та вікова психологія» / Л.М.Романкова. — Рівне, 2002. — 19 с.
5. Философский словарь / Под ред. И.Т. Фролова. — 6-е изд., перераб. и доп.. — М.: Политиздат, 1991. — 560 с.
6. Хагер Н. Этапы формирования моделей / Н.Хагер // Эксперимент. Модель. Теория. — М., 1982. — С. 128-135.

У статті подано експериментальну модель формування культури почуттів у майбутніх учителів у процесі професійної підготовки, що містить етапи, педагогічні умови, форми і засоби їх реалізації, структурні компоненти та критерії оцінювання їх сформованості. Висвітлено результати експериментальної роботи з формування зазначеного феномена.

Ключові слова: майбутні вчителі, культура почуттів, експериментальна модель.

В статье представлена экспериментальная модель формирования культуры чувств у будущих учителей в процессе профессиональной подготовки, которая включает этапы, педагогические условия, формы и средства их реализации, структурные компоненты и критерии оценивания их сформированности. Освещены результаты экспериментальной работы по формированию указанного феномена.

Ключевые слова: будущие учителя, культура чувств, экспериментальная модель.

The article shows the experimental model of formation of sense culture of future teachers while professional education. This model includes stages, pedagogical conditions, forms and means of their realization, structural components and criteria of evaluation of their development. The results of experimental work are also stated.

Key words: future teachers, sense culture, experimental work.